

Maria Lesz-Duk

ŁĄCZLIWOŚĆ SKŁADNIOWA CZASOWNIKÓW OZNACZAJĄCYCH PRZEKAZYWANIE INFORMACJI

Celem tego artykułu jest zbadanie reakcji grupy czasowników oznaczających przekazywanie informacji¹.

Omawiane czasowniki łączą się z rzeczownikami w przypadkach zależnych oraz z licznymi wyrażeniami przyimkowymi (np. *mówić Jankowi o podróży*), a także konotują zdania dopełnieniowe (np. *Mówilem mu, że sprzedam samochód*). Znaczeniowo rozpatrywane czasowniki realizują wspólny szkic eksplikacyjny: X chce za pomocą słów (lub pisma) przekazać jakąś informację Y-owi.

Czasowniki oznaczające przekazywanie informacji stanowią w polszczyźnie dużą grupę charakteryzującą się bogactwem odcieni znaczeniowych i różnorodną składnią. Składnia tych czasowników motywowana jest względami semantycznymi: na proces przekazywania informacji składa się z jednej strony treść mowy, a z drugiej strony osoby uczestniczące w tym procesie – nadawca i odbiorca (np. *Jan rozmawiał z ojcem o filmie*). Bez tych elementów wypowiedź może być niepełna, choć nie zawsze (np. *Mówił pół godziny*).

Zastosowana tu analiza będzie przeprowadzona na poziomie powierzchniowo-syntaktycznym, a nie głębinowym. Celem opisu będą nie idealne schematy walencyjne czasowników, ale schematy występujące w tekstach.

¹ Czasownik w ostatnich latach stoi w centrum zainteresowania licznych językoznawców. Nad opracowaniem syntaktyczno-semantycznej struktury czasownika pracują trzy ośrodki: Pracownia Słownika Generatywnego Czasownika Polskiego UŚI. pod kierunkiem prof. K. Polańskiego, Zakład Budowy Gramatycznej Współczesnego Języka Polskiego Instytutu Języka Polskiego PAN pod kierunkiem prof. Z. Topolińskiej oraz Zakład Lingwistyki Formalnej UW pod kierunkiem prof. O. A. Wojtasiewicza. Ośrodki te nawiązując do osiągnięć współczesnego językoznawstwa (głównie gramatyki generatywno-transformacyjnej) wypracowały własne koncepcje syntaktycznego opisu czasowników z uwzględnieniem ich semantyki (struktury głębokiej).

Podstawę materiałową dla przeprowadzonych badań stanowią konteksty syntaktyczne czasowników wyekscerpowane z literatury pięknej oraz ze słowników z XIX i XX w.

W artykule tym będą nas interesowały jedynie konstrukcje predykatywne zawierające dopełnienia wyrażone rzeczownikiem lub wyrażeniem przyimkowym, pominiemy konstrukcje ze zdaniami podrzędnymi, typu: *Jan powiedział ojcu, że dostał się na studia*.

1. CZASOWNIKI O SKŁADNI JEDNOKROTNEJ

A. Czasowniki przyimkowe

Model składniowy: *czasownik* – *z* + *N*

Wyrażenie przyimkowe *z* + *N* występuje tylko z takimi czasownikami (tzw. wzajemnościowymi), które leksykalnie zapowiadają, że w procesie mowy uczestniczą równocześnie dwie osoby. Są to czasowniki oznaczające naradzanie się, rozmawianie, typu: *gadać, gawędzić, gwarzyć, dyskutować, komunikować się, konferować, konsultować się, mówić, nagadać się, naradzać się, pogadać, polemizować, pomówić, porozmawiać, porozumieć się, rozmawiać, rozmówić się, szeptać, wygadać się, zmówić się, żartować 'mówić żartując'*, np.: *Aleście się nagadali z nim*. PrusLalk I 488, *Pozwoliła porozmawiać z nim Chorom* 181, *Muszę się naradzić z adwokatem*. SPP s. v. *naradzić się, Komunikować się z kim*. SSzob s. v. *komunikować się, Konferować z kim*. SSzob s. v. *konferować*.

Składnik *z* + *N* nazywa drugiego aktywnego uczestnika aktu mowy (np. *Jan rozmawia z Piotrem*). Wyrażenie drugiego uczestnika aktu mowy może odbywać się przez tzw. podmiot szeregowy, typu: *Jan z Piotrem rozmawiali* lub *Jan i Piotr rozmawiali*. W konstrukcjach z podmiotem szeregowym nie zawsze mamy do czynienia z pełnym równouprawnieniem partnerów w akcie mowy. W wypowiedzeniu *Jan z Piotrem rozmawiali* drugi partner jest jak gdyby mniej ważny, natomiast w zdaniu *Jan i Piotr rozmawiali* występuje pełne równouprawnienie osób prowadzących rozmowę.

Zarówno w mianowniku, jak i w wyrażeniu przyimkowym *z* + *N* używane są rzeczowniki osobowe (zaimki osobowe), co jest uwarunkowane samym aktem mówienia. W rozpatrywanym tu modelu składniowym wyzerowany jest składnik oznaczający treść przekazywanej informacji.

Model składniowy: *czasownik* – *do* + *D*

Ten wzorzec składniowy realizują czasowniki oznaczające mówienie lub pisanie rodzaju: *bajdurzyć, bazgrać, belkotać, burknąć, depeszować, drzeć się,*

dzwonić, gadać, gaworzyć, jazgotać, klepać, krzyczeć, lamentować, mamrotać, mazac 'pisać', modlić się, mówić, mruczeć, nabzdurzyć, nadrzeć się, nagardłować, nagardłować się, nakrzyczeć, nakrzyczeć się, naopowiadać, napaplać, napaplać się, narozpowiadać, natrajkotać, nawrzeszczeć, nawrzeszczeć się, odzywać się, paplać, pisać, pleść, podzwonić, pokrzykiwać, potelefonować, przemawiać, rozedrzeć się, nakrzyczeć się, rozpowiadać, ryczeć, rzec, szczebiotać, szepnąć, szwargotać, telefonować, trajkotać, trajlować, trąbić, wołać, wrzasnąć, wybąkać, wybelkotać, wycedzić, wyć, wyjąkać, wyjezyczyc się, wykrztusić, wykrzyczeć, wykrzyczeć się, wymamrotać, wymruczeć, wypaplać, wyrąbać, wyrecytować, wyrzec, wyseplenić, wystękać, wyszczebiotać, wyszeptać, zaburczeć, zadzwonić, zajazgotać, zakrzyczeć, zająknać się, zamamrotać, zapaplać, zaryczeć, zaskrzeczeć, zaszeptać, zaszwargotać, zatelefonować, zawrzeszczeć, zawyć. Jak widać z przytoczonej tu listy czasowników, dużą grupę wśród nich stanowią wyrazy o silnym zabarwieniu uczuciowym lub potocznym. Oto kilka przykładów: [faraon] *szepnął do libijskiej starszyny*. PrusFar II 93, *zawołał* niemniej głośno *baron do Mraczewskiego* – PrusLalk I 198, *krzyczę do niego* z łazienki. Chorom 362, *nie mam do kogo zagadać*. SPP s. v. *zagadać*.

Wiele z omawianych tutaj czasowników ma oboczną składnię z wyrażeniem przyimkowym *do* + *D* oraz z celownikiem, np.: *bajdurzyć do kogo* || *komu*, *belkotać do kogo* || *komu*, *gadać do kogo* || *komu*, *krzyknąć do kogo* || *komu*, *mówić do kogo* || *komu*, *nabzdurzyć do kogo* || *komu*, *naopowiadać do kogo* || *komu*, *narozpowiadać do kogo* || *komu*, *paplać do kogo* || *komu*, *szepnąć do kogo* || *komu*.

Celownik w tych alternujących związkach oznacza jedynie adresata czynności, zaś wyrażenie przyimkowe *do* + *D* wskazuje na osobę, w stronę której zwraca się czynność. Uczestnik mowy wyrażony przez dopełniacz jest pasywny, jest on odbiorcą – słuchaczem przekazywanej informacji. W modelu tym wyzerowany jest składnik oznaczający treść mowy.

Model składniowy: czasownik – przed + *N*

Ten model składniowy realizuje kilka czasowników oznaczających mówienie, takich jak: *mówić*, *odpowiadać*, *rozpaplać*, *wygadać się*, *zeznawać*. Oto przykłady: *odpowiesz ty ciężko przed Bogiem*. MickDzP IV 275, *nie wygadajże się* przypadkiem *przed ciotką*, Bliz 14, *Zeznawać przed sędzią*. SPP s. v. *zeznac*.

Oprócz nich powyższy model składniowy realizują czasowniki oznaczające zwierzanie się, typu: *spowiadać się*, *wynurzyć się*, *wypowiadać się* 'zwierzać się', *wyspowiadać się*, *wywnętrzać się*, *zwierzać się*. Przykłady: *prezesowa zwierzyła się przed bawiącą u niej panią Wąsowską* PrusLalk I 147, *Czemu wywnętrzasz się przed samym sobą na środku salonu?* WitkDram 80, *Było jej ciężko, ale nie miała się przed kim wypowiedzieć*. SPP s. v. *wypowiadać się*.

Dopełnienie przyimkowe *przed* + *N* oznacza osobę wobec której odbywa się czynność przekazywania informacji. Osoba ta jest biernym uczestnikiem aktu mowy – słuchaczem. W modelu tym wyzerowany jest składnik wyrażający treść mowy.

Model składniowy: czasownik – *na* + *B*

Ten model składniowy jest charakterystyczny dla czasowników: *krzyknąć, wolać, zawołać*. Przykłady: książę *krzyknął na koniuszego swego*, RzewPam 40, *zawołała na złotnika*: Lenart 109.

Czasowniki te mają obok dopełnienia przyimkowego *na* + *B* także *do* + *D*, np.: *krzyknąć na kogo* || *do kogo*, *wolać na kogo* || *do kogo*. Te alternujące konstrukcje różnicuje znaczenie. Składnik *do* + *D* wskazuje na obiekt, w stronę którego skierowana jest czynność, natomiast *na* + *B* wiąże się ze znaczeniem 'przywoływać, przyzywać kogo'.

Wyrażenie przyimkowe *na* + *B* oznacza tu biernego uczestnika aktu mowy, słuchacza, którego się przywołuje. W tym modelu składniowym wyzerowany jest składnik oznaczający treść mowy.

Model składniowy: czasownik – *o* + *Msc.*

Ten schemat składniowy jest właściwy licznym czasownikom oznaczającym mówienie, rozmawianie, takim jak: *bajdurzyć, bąkać, belkotać, bębnić, blagować* 'mówić kłamliwie', *bredzić, bzdurzyć, debatować, deklamować, depeszować, donosić, dyskutować, dysputować, gadać, gardłować, gawędzić, gaworzyć, głądzić, głosić, gwarzyć, instruować, klepać, krzyczeć, meldować, mówić, nadmienić, nagadać, nagawędzić, nagawędzić się, nagwarzyć się, napomykać, obwieszczać, ogłosić, opowiadać, oznajmiać, paplać, perorować, pisać, pleść, plotkować, pomówić, pogadać, pogawędzić, poinformować, pokonferować, poplotkować, porozmawiać, potrajlować, powiedzieć, prawić, przebąkiwać, przegawędzić, przegadać, przemawiać, radzić, racjować, recytować, referować, relacjonować, rozprawiać, truć* 'mówić nudnie', *rozbębnić, rozgłaszać, rozmawiać, rozpisać się, rozpowiadać, rozprawiać, rozwódzić się, stwierdzać, sygnalizować, szeptać, trajkotać, trajlować, trąbić, twierdzić, ugadywać się, wolać, wspominać* 'napomykać', *wykładać, wykrzykiwać, wypowiadać się, wyrażać się, wyrzec, wyrokować, wzmiarkować, wywodzić, zagadać, zagać, zająknąć się, zakomunikować, zameldować, zanotować, zraportować, zaświadczyć, zeznawać*. Z przytoczonych tu czasowników widać, że wiele z nich ma zabarwienie emocjonalne lub potoczne. Oto przykłady: *chętnie gwarzę o Cesarzu Napoleonie*. FredrTrzy 42, nikt nie ośmieliłby się w ten sposób *wyrażać o władcy...* PrusFar II 378, *Przebąkiwano o* bardzo dras-

tycznych *środkach*, Chorom 255, *O duchowieństwie rozwodzić się* długo nie potrzeba, Jasien 303, niektórzy krytycy *prawią z przesadą o przemienieniu się* postaci powieści Przyb 80, *Bajdurzyła o swoich sukcesach*. SPP s. v. *bajdurzyć*.

Po niektórych czasownikach mamy oboczną składnię przyimkową $o + Msc \parallel nad + N$, np.: *debatować o czym* $\parallel nad czym$, *rezonować o czym* $\parallel nad czym$, *rozwodzić się o czym* $\parallel nad czym$. Konstrukcja z wyrażeniem przyimkowym $nad + N$ jest semantycznie nacechowana wobec alternującej z nią neutralnej konstrukcji, zawierającej $o + Msc$ – oznacza przedmiot czynności intensywnej.

Przy pewnych czasownikach obok składnika $o + Msc$ spotykamy przyimki odwyrażeniowe typu: *na temat czego, w sprawie czego, co do czego*. Przykłady: *Wyrokować o* czyimś *losie*. *Wyrokować w* jakiejś *sprawie*. SPP s. v. *wyrokować*; *Dyskutowaliśmy o sztuce* współczesnej $\parallel na temat sztuki$ współczesnej. SPP s. v. *dyskutować*; *Dysputowali o* współczesnej *poezji* $\parallel na temat$ współczesnej *poezji*. SPP s. v. *dysputować*; *Informować o* czym; *radziej co do czego*. SPP s. v. *informować*.

Związki z przyimkami odwyrażeniowymi *na temat czego, w sprawie czego, co do czego* występują głównie w języku pisanym i wnoszą dodatkową informację o temacie, treści wypowiedzi w porównaniu z neutralnymi pod tym względem konstrukcjami zawierającymi $o + Msc$.

Wspomnijmy także o oboczności wyrażenia przyimkowego $o + Msc$ i biernika. Dopelnienie kazualne oznacza wypowiedziany tekst, a przyimkowe osobę lub rzecz, której mowa dotyczy, np.: *Napis głosi o zwycięstwie*, *Głosić* jakieś *zasady*. SPP s. v. *głosić*; *Depeszować o terminie* egzaminu. *Depeszować* ważną *nowinę*. SPP s. v. *depeszować*; *Meldować o wykonaniu* rozkazu $\parallel wykonanie$ rozkazu. SPP s. v. *meldować*.

W omawianym modelu składniowym składnik $o + Msc$ oznacza treść mowy, zaś uczestnik mowy, jej odbiorca jest wyzerowany.

Model składniowy: czasownik – *nad + N*.

Ten model składniowy jest właściwy związkom z czasownikami oznaczającymi *dyskutowanie*, *naradzanie się*, *rozprawianie*, rodzaju: *debatować*, *deliberować* 'rozprawiać', *dyskutować*, *konferować*, *naradzać się*, *radzić*, *rezonować* 'rozprawiać', *rozwodzić się*. Przykłady: *kapłani [...] radzą nad uciemieniem* rzemieślników PrusFar II 369, *W klasie dyskutowaliśmy nad tym faktem*, KoźnZam 59, *Konferowaliśmy nad planem* naszej działalności. SSzob s. v. *konferować*, *Deliberować nad programem* pracy. SPP s. v. *deliberować*, *Nad czym* tak *rezonujecie?* SPP s. v. *rezonować*.

Jak wyżej wspomniano, rozpatrywane tutaj czasowniki posiadają w większości składnię oboczną $nad + N \parallel o + Msc$.

Składnik *nad* + *N* nazywa treść aktu mowy; w tym schemacie nie jest wyrażony odbiorca mowy.

Model składniowy: *czasownik* – *z* + *D*.

Ten model składniowy realizują związki z czasownikami oznaczającymi zwierzanie, takimi jak: *spowiadać się*, *wyspowiadać się*, *wywnętrzać się*, *zwierzać się*, np.: *spowiadała się z przeszłości swej*, KraszKról 208, *Czy ty się nie boisz zwierzać tak ze swoich zamiarów* – IwaszkDram 404.

Dopełnienie przyimkowe *z* + *D* oznacza tu treść mowy; odbiorca czynności zwierzania się jest na powierzchni wyzerowany.

B. Czasowniki rzeczownikowe

Model składniowy: *czasownik* – *B*

Taki model składniowy występuje stosunkowo rzadko; znacznie częstsze są modele typu *czasownik* – *B* – *wyrażenie przyimkowe*. Biernik samodzielnie pojawia się głównie w sfrageologizowanych związkach po czasownikach *gadać*, *mówić*, *pleść*, *szeptać*, np.: *Gadać trzy po trzy*. SF s. v. *gadać*, *Mówić modlitwę*, *pacierz*. SF s. v. *mówić*, *Pleść bajdy (bajki)*, *niestworzone rzeczy*. SF s. v. *pleść*.

Biernik oznacza tutaj treść mowy, zaś składnik oznaczający odbiorcę aktu mowy jest na powierzchni wyzerowany.

2. CZASOWNIKI O SKŁADNI WIELOKROTNEJ

A. Czasowniki rzeczownikowo-przyimkowe

Model składniowy: *czasownik* – *B* – *o* + *Msc*.

Taki model składniowy jest właściwy związkom z czasownikami oznaczającymi informowanie, zawiadamianie, takimi jak: *informować*, *nauczać*, *objasniać*, *poinformować*, *poinstruować*, *pouczać*, *powiadomić*, *upomnieć*, *uprzedzić*, *zawiadomić*. Oto przykłady: *zawiadomił je [panie] o wielkiej nowinie*. PrusLalk II 376, *Zdążyła go jeszcze powiadomić o moim zawale* Białosz 162, *mogą nas pouczyć o ich wierzeniach religijnych* Jasien 50,

Objąsnić kogoś o jakiejś sprawie. SPP s. v. *objąsnić*, *Uprzedzać kogoś o wizycie.* SPP s. v. *uprzedzać*.

Po czasowniku *poinstruować* spotykamy oboczność wyrażenia przyimkowego *o* + *Msc* i przyimka odwyrażeniowego *co do* + *D*, właściwego językowi pisanemu, np.: Nowo przyjętych robotników trzeba *poinstruować o obsłudze maszyn* || *co do obsługi maszyn*. SPP s. v. *instruować*.

W tych przykładach biernik wskazuje na pasywnego uczestnika aktu mowy, zaś wyrażenie przyimkowe *o* + *Msc* na treść mowy.

Omawiany model składniowy czasownik – *B* – *o* + *Msc* jest reprezentowany również przez związki z czasownikami oznaczającymi mówienie, typu: *napomknąć, opowiadać, powiedzieć, przebąkiwać, rozpowiadać, szeptać, wykrzykiwać*. Przykłady: później *szeptał o tym słowo*, MickDzP IV 321, *Opowiadano też o Spychowie straszliwe rzeczy*. SienkKrzyż I 160, *Rozpowiadano cuda o wspaniałości owej kolebki*, SienkKrzyż I 78, *napomknął coś o szpitalu Dzieciątka Jezus Białosz* 39, *Wykrzykiwała coś jeszcze o chorych nerkach*, Chorom 197, *Przebąkiwano coś o zmianie dyrektora*. SPP s. v. *przebąkiwać*.

W tym schemacie składniowym biernik i wyrażenie przyimkowe *o* + *Msc* wskazują na treść mowy; odbiorca aktu mowy jest na powierzchni wyzerowany. W bierniku występuje tu niewielka liczba wyrazów, głównie są to zaimki *coś, co, cokolwiek, to, wszystko* oraz rzeczowniki mające charakter frazeologizmów: *cuda, straszliwe rzeczy, bajki*, itp.

Model składniowy: czasownik – *B* – *do* + *D*.

Takie otoczenie składniowe mają czasowniki *gadać, mówić, szeptać, wołać*, np.: *Gadał do mnie same bzdury*. BrandObyw 17, „*Jasna rzecz*” *wołam do siebie*. Chorom 182, *Powiedziała coś do niego*. SPP s. v. *powiedzieć*, *Szeptać (co) do kogo*. SPP s. v. *szeptać*.

Wyrażenie przyimkowe *do* + *D* alternuje z celownikiem, np.: *mówić coś do kogo* || *komu, szeptać coś do kogo* || *komu*.

Biernik wyraża tutaj treść mowy, zaś składnik *do* + *D* oznacza osobę (odbiorcę aktu mowy), do której kierujemy czynność mówienia.

Model składniowy: czasownik – *B* – *przed* + *N*.

Ten model składniowy realizują czasowniki oznaczające wypowiedzanie się, typu: *deklamować, recytować, wyłożyć, zeznawać*. Przykłady: *Zeznać całą prawdę przed sędzią*. SPP s. v. *zeznać*, *Wyłożył przed kierownikiem swój plan działania*. SPP s. v. *wykładać*.

Wyrażenie przyimkowe *przed* + *N* nazywa osobę w obecności której zachodzi akt mowy, zaś biernik oznacza treść mówienia.

Model składniowy: czasownik – B – z + N.

Takie otoczenie składniowe posiadają czasowniki *konsultować*, *omawiać*, np.: *Omówić co z kim*. SPP s. v. *omówić*, Dyrektor wydawnictwa *konsultuje ze specjalistami* poszczególne *pozycje* planu wydawniczego. SPP s. v. *konsultować*.

Biernik oznacza tu treść mowy, zaś wyrażenie przyimkowe *z + N* aktywnego uczestnika aktu mowy.

Model składniowy: czasownik – B – na + B.

Ten model konstrukcyjny jest właściwy związkom z następującymi czasownikami oznaczającymi obgadywanie, typu: *donosić*, *nagadać*, *powiedzieć, rzec*, *wygadywać*. Przykłady: Nie chcę, żeby *wygadywali na mnie* głupstwa Ritt 139, lepiej *na niego nic nie mówić*. NałkGran 217, *Powiedział coś na niego*. BrandObyw 110.

Biernik oznacza tu treść mowy, zaś wyrażenie przyimkowe *na + B* wskazuje na osobę, na którą się zwraca lub której dotyczy czynność mówienia.

Model składniowy: czasownik – B – dla + D.

W tym modelu biernik oznacza treść mowy, natomiast składnik *dla + D* wskazuje na osobę (odbiorcę mowy), ze względu na którą się coś mówi, dla której przeznacza się wypowiedź. Oto przykłady: Ja *nie dla was to mówię*. [Kraśń]. SSzob s. v. *mówić*, *Recytował wiersze dla młodzieży*. BrandObyw 63.

Model składniowy: czasownik – C – o + Msc.

Takie otoczenie składniowe mają następujące czasowniki: *bajdurzyć*, *belkotać*, *blagować*, *chlapnąć*, *donieść*, *dowodzić*, *gadać*, *komunikować*, *krzyknąć*, *meldować*, *mówić*, *nabzdurzyć*, *naopowiadać*, *napomykać*, *narozpowiadać*, *obwieścić*, *opowiadać*, *oznajmiać*, *paplać*, *powiedzieć*, *powtórzyć*, *przypomnieć*, *relacjonować*, *rozpowiadać*, *sygnalizować*, *szeptnąć*, *wspominać* 'napomykać', *wykładać*, *wzmiankować*, *zameldować*, *zasygnalizować*, *zaświadczyć*, *zglaszać*. Przykłady: *Opowiedziała mi o nim* następujący rys: SłowDz XIII 129, Ty *mi nigdy nie mówiłeś o tem*. SłowDz VII 235, Teraz muszę *wspomnieć Papie o jednej pracy literackiej*, KraśńList 98, jeden z panów *powtórzył o wszystkim żonie*, Chorom 54, *Ciągle mi o nim szeptala*. SPP s. v. *szeptać*, *Blagował mi o swoim powodzeniu*. SPP s. v. *blagować*.

Tutaj zdarzają się oboczności wyrażenia przyimkowego *o + Msc* i biernika, np.: Huk dział *obwieścił* *poddanym o wstąpieniu* na tron nowego władcy || *wstąpienie* na tron nowego władcy. SPP s. v. *obwieścić*, *Meldować dowódcy o wykonaniu rozkazu* || *wykonanie rozkazu*. SPP s. v. *meldować*. Te alternujące konstrukcje są synonimiczne.

Celownik wskazuje tutaj na adresata czynności, biernego uczestnika aktu mowy, a wyrażenie przyimkowe *o + Msc* na treść mowy.

Model składniowy: *czasownik - C - z + D*.

Taki model składniowy prezentują związki z czasownikami oznaczającymi zwierzanie się, spowiadanie się, typu: *spowiadać się*, *wyspowiadać się*, *wywnętrzać się*, *zwierzać się*. Przykłady: *z grzechów zacznij mi się spowiadać!*... Święt 98, *Ja się pani zwierzam z najtajniejszych uczuć*. Ritt 265.

Celownik w tych konstrukcjach alternuje z wyrażeniem przyimkowym *przed + N*, np.: *zверить się komu* || *przed kim*, *spowiadać się komu* || *przed kim*.

Celownik w rozpatrywanym modelu składniowym oznacza biernego uczestnika aktu mowy – adresata czynności, natomiast składnik *z + D* treść mowy.

Model składniowy: *czasownik - C - D - o + Msc*.

Ten model składniowy spotykany jest w związkach z czasownikami *nabajać*, *nablagować*, np.: *Nabajać (komu) czego o kim, o czym*. SPP s. v. *nabajać*, *Nablagować (komu) czego o kim, o czym*. SPP s. v. *na-blagować*.

Celownik oznacza tutaj adresata czynności, biernego uczestnika aktu mowy, natomiast dopełniacz i wyrażenie przyimkowe *o + Msc* treść mowy.

B. Czasowniki przyimkowo-przyimkowe

Model składniowy: *czasownik - z + N - o + Msc*.

Ten model składniowy jest realizowany przez związki z czasownikami oznaczającymi rozmawianie, naradzanie się, typu: *dyskutować*, *debatować*, *gawędzić*, *konferować*, *mówić*, *podyskutować*, *pogadać*, *polemizować*, *pomówić*, *porozmawiać*, *rajcować*, *rozmawiać*, *rozprawiać*. Przykłady: *Z takimi, co widzą tylko swój nos, [...] o głupstwach rajcować też nie lubię*. DąbrNoce II

134, Przyszedł pogawędzić z nią o przyszłości. BrandObyw 158, Jan dyskutuje o przyszłości z kim. Kawka s. v. dyskutować.

Wyrażenie przyimkowe *z + N* wskazuje na aktywnego uczestnika aktu mowy, zaś *o + Msc* na treść mowy.

Model składniowy: *czasownik – między + N – o + Msc.*

W tym schemacie wyrażenie przyimkowe *między + N* realizuje się wyłącznie w utartym połączeniu *między sobą* i oznacza, że czynność mówienia zachodzi między dwiema osobami, a składnik *o + Msc* wskazuje na treść mowy. Rozpatrywany schemat dotyczy konstrukcji z czasownikami wzajemnościowymi oznaczającymi rozmawianie. Przykłady: Przy kuźni stała gromadka chłopów, *gwarzyli między sobą o polityce* i podatkach. Kow.W. Dal., 12, SD s. v. *gwarzyć*, *Żołnierze u drzwi poszwargotali o czymś między sobą*. Was. W. Tęcza 77, SD s. v. *poszwargotać*.

Model składniowy: *czasownik – do + D – o + Msc.*

Model ten reprezentowany jest przez nieliczne konstrukcje z czasownikami, typu: *mówić, odezwać się, przemawiać, telefonować, zająknąć się*. Przykłady: panna Izabela *odezwała się do prezesowej o Wokulskim* dość życzliwie. PrusLalk II 146, *o istotnych sprężynach międzynarodowych konfliktów* nikt w skautingu słowem jednym *do nas się nie zająknął*. KoźnZam 28.

Wyrażenie przyimkowe *do + D* wskazuje na biernego uczestnika aktu mowy, sygnalizuje ukierunkowanie przekazywanej informacji w stronę odbiorcy, zaś wyrażenie przyimkowe *o + Msc* oznacza treść mowy.

Model składniowy: *czasownik – przed + N – z + D.*

Model ten charakterystyczny jest dla związków z czasownikami oznaczającymi zwierzanie się, spowiadanie się, rodzaju: *spowiadać się, wypowiadać się, wywnętrzać się, zwierzać się*. Oto przykłady: Nie śmiałem *zверить się z tego przed tobą* – PrusFar II 192, *Wypowiadał się przed matką ze swych najskrytszych uczuć*. SPP s. v. *wypowiadać się, Wywnętrzać się przed kim z dręczących wątpliwości*. SWB s. v. *zwierzać się*.

W schemacie tym wyrażenie przyimkowe *przed + N* oznacza odbiorcę czynności zwierzania się, wskazuje na to, że czynność odbywa się w obliczu kogoś, w czyjejś obecności, natomiast wyrażenie przyimkowe *z + D* wskazuje na treść mowy.

Model składniowy: *czasownik – przed + N – o + Msc.*

Model ten właściwy jest związkom z czasownikami *głosić, rozpaplać, zeznawać*, np.: Ten człowiek musiał *rozpaplać przed zgrają o rewolucji* w Warszawie. Słow.Horszt. 352, SD s. v. *rozpaplać*, nikt nie mógł *głosić przed światem o jego szlachetności*. PrusLalk I 193.

W tych przykładach składnik *przed + N* oznacza, że czynność odbywa się w obecności odbiorcy aktu mówienia, zaś składnik *o + Msc* wyraża treść mowy.

Model składniowy: *czasownik – do + D – na + B*

Model ten występuje w związkach z czasownikami *nagadać, naplotkować*, np.: *Naplotkowul na niego do przyjaciół*. BrandObyw 18, *Nagadała na nią do koleżanek*. SPP s. v. *nagadać*.

Wyrażenie przyimkowe *na + B* oznacza osobę, o której się mówi (czyli treść mowy), zaś wyrażenie *do + D* wskazuje na osobę (odbiorcę mowy), w stronę której skierowany jest akt mowy.

C. Czasowniki rzeczownikowo-rzeczownikowe

Model składniowy: *czasownik – C – B*

Model ten reprezentowany jest przez związki z licznymi czasownikami oznaczającymi mówienie, typu: *bajdurzyć, chlapnąć, donieść, dowodzić, gadać, komunikować, krzyknąć, meldować, mówić, naopowiadać, napomykać, narozpowiadać, obwieścić, opowiadać, oznajmiać, paplać, powiedzieć, powtórzyć, relacjonować, rozpowiadać, szepnąć, wspomnieć 'napomykać', wykladać, wzmiankować, zameldować, zgłaszać*. Oto przykłady: Taka jesteś duża panna, a chcesz, żeby ci *bajki opowiadać*, DąbrNoce II 116, *Oznajmiać komu co*. SSzob s. v. *oznajmiać*, *Szepnąć komu słówko*. SF s. v. *szeptać*, *Powtórzyła potem wszystko koleżance*. BrandObyw 76.

W schemacie tym biernik wskazuje na treść mowy, zaś celownik na osobę, do której się mówi, a więc adresata czynności.

Model składniowy: *czasownik – C – D.*

Schemat ten prezentują konstrukcje z czasownikami typu: *nabajać, nablagować, nagadać, napleść*, np.: *Nabajać komu czego*. SPP s. v. *nabajać*, *Nablagować komu czego*. SPP s. v. *nablagować*, *Nagadała mu impertynencji*. SPP s. v. *nagadać*.

W modelu tym dopełniacz oznacza treść mowy, natomiast celownik wskazuje na odbiorcę aktu mowy (adresata czynności).

Podsumowując nasze rozważania stwierdzamy, że analizowane w tym artykule czasowniki konotują fakultatywnie rzeczownik osobowy (zaimek osobowy) w funkcji nadawcy jakiejś informacji (inaczej pierwszego uczestnika aktu mowy). Konotują także, choć nie zawsze rzeczownik osobowy (zaimek osobowy) będący odbiorcą informacji (inaczej drugim uczestnikiem aktu mowy). Drugi uczestnik aktu mowy jest najczęściej pasywny i wyrażony bywa przez biernik (*powiadomić kogo, informować kogo*) lub celownik (*powiedzieć komu, donosić komu*) oraz przez liczne wyrażenia przyimkowe (*mówić do kogo, wołać na kogo, zwierzać się przed kim, recytować dla kogo*). Drugi uczestnik aktu mowy może być także aktywny, tzn. uczestniczyć w rozmowie, będąc raz odbiorcą, raz nadawcą (*dyskutować z kimś, rozmawiać między sobą*).

Oprócz składników osobowych omawiane czasowniki konotują również fakultatywnie składniki nieosobowe wskazujące na treść mowy. Treść mowy może być wyrażona przez biernik (*mówić głupstwa*) i dopełniacz (*nagadać bzdur*) lub przez rozmaite wyrażenia przyimkowe (*dyskutować o czym, deliberować nad czym, zwierzać się z czego*).

Możliwość oddania tych samych znaczeń przez różne formy przypadkowe i przyimkowe wynika z właściwości rekcyjnych poszczególnych czasowników i świadczy o bogactwie składniowym danego języka.

WYKAZ SKRÓTÓW

- Białosz – M. Białoszewski, *Zawał*, Warszawa 1977.
 Bliz – J. Bliziński, *Pan Damazy*, Wrocław 1956, BN I 38.
 BrandObyw – K. Brandys, *Obywatele*, Warszawa 1955.
 Chorom – M. Choromański, *W rzecz wstąpić*, Poznań 1973.
 DąbrNoce – M. Dąbrowska, *Noce i dnie*, t. 1–5, Warszawa 1963.
 Feliń – A. Feliński, *Barbara Radziwiłłówna*, Wrocław 1950, BN I 9.
 FredrTrzy – A. Fredro, *Trzy po trzy, Pamiętniki z epoki napoleońskiej*, Warszawa 1917.
 IwaszkDram – J. Iwaszkiewicz, *Dramaty*, [w:] *Dziela*, Warszawa 1980.
 Jasien – P. Jasienica, *Polska Piastów*, Warszawa 1979.
 Kawka – M. Kawka, *Słownik syntaktyczno-semantyczny czasowników polskich*, cz. I, *Czasowniki bezprzedrostkowe*, Kraków 1980.
 KoźnZam – K. Koźniewski, *Zamknięte kola*, Warszawa 1965.
 KrasinList – Z. Kasiński, *Listy do ojca*, Warszawa 1963.
 KraszKról – J. I. Kraszewski, *Król chłopów*, Warszawa 1956.
 Lenart – T. Lenartowicz, *Wybór poezji*, Wrocław 1972, BN I 5.

- MickDzP – A. Mickiewicz, *Dzieła poetyckie*, t. 1–4, Warszawa 1965.
 NałkGran – Z. Nałkowska, *Granica*, Warszawa 1963.
 PrusFar – B. Prus, *Faraon*, t. 1–2, Warszawa 1956.
 PrusLalk – B. Prus, *Lalka*, t. 1–2, Warszawa 1959.
 Przyb – J. Przyboś, *Czytając Mickiewicza*, Warszawa 1956.
 PutPół – J. Putrament, *Pół wieku*, t. 1–3, Warszawa 1969.
 Ritt – T. Rittner, *Głupi Jakub, Wilki w nocy*, Wrocław 1956, BN I 160.
 RzewPam – H. Rzewuski, *Pamiętki Soplicy*, Warszawa 1978.
 SD – *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, t. 1–11, Warszawa 1958–1969.
 SF – S. Skorupka, *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, t. 1–2, Warszawa 1967.
 SienkKrzyż – H. Sienkiewicz, *Krzyżacy*, t. 1–2, Warszawa 1958.
 SłowDz – J. Słowacki, *Dzieła*, t. 2, 7, 9, 13, Wrocław 1959.
 SPP – *Słownik poprawnej polszczyzny*, red. W. Doroszewski, H. Kurkowska, Warszawa 1973.
 SSzob – S. Szober, *Słownik poprawnej polszczyzny*, Warszawa 1958.
 SWB – *Słownik wyrazów bliskoznacznych*, red. S. Skorupka, Warszawa 1968.
 Święt – A. Świętochowski, *Dusze nieśmiertelne*, Wrocław 1957, BN I 165.
 WitkDram – S. I. Witkiewicz, *Dramaty*, Warszawa 1979.

Maria Lesz-Duk

SYNTACTIC CONNECTIVITY OF VERBS DENOTING TRANSMISSION OF INFORMATION

The aim of this article is to examine the syntactic government of a group of verbs denoting transmission of information.

The verbs under analysis optionally connote personal noun (personal pronoun) having the function of a sender of some information (in other words, of the first participant of a speech act, e.g.: *Janek mówi* – John says.). These verbs connote also, though by no means always, personal noun (personal pronoun) having the function of a receiver of information (in other words, of the second participant of a speech act, e.g.: *Janek poinformował kolegę* – John informed a friend.). The second participant of a speech act is, in most cases, „passive” and is usually expressed by Accusative (*powiadomić kogo* – to inform somebody) or by Dativ, (*powiedzieć komu* – to tell somebody), as well as by numerous prepositional phrases (*mówić do kogo* – to speak to somebody; *wolać na kogo* – to call to somebody; *zwierzać się przed kim* – to confide in somebody). The second participant of a speech act can as well be „active”, that is take part in a conversation being either a sender or a receiver (*dyskutować z kimś* – to discuss something with somebody; *rozmawiać między sobą* – to talk between one another).

Apart from the personal elements, the analysed verbs also optionally connote impersonal elements pointing out to the contents of the speech. These contents can be expressed by Accusative (*mówić głupstwa* – to talk nonsense) and Genitive (*nagadać bzdur* – to talk a lot of nonsense) or by various prepositional phrases (*dyskutować o czymś* – to discuss something; *deliberować nad czymś* – to deliberate upon/over something; *zwierzać się z czegoś* – to confide something to somebody).